



Мирјана М. МАШНИЌ

ГАЛЕРИЈА НА ИКОНИ ВО ЦРКВАТА Св. КИРИЛ И МЕТОДИЈ ВО ТЕТОВО

Галеријата на икони во црквата Св. Кирил и Методиј во Тетово е една од најраните поставки на икони во црковен галериски простор во Македонија.¹ Постари од неа се само новоселската (црквата Успение на Богородица во Ново Село кај Штип) и штипската (црквата Св. Никола)². Тетовската црковна галерија на икони опстојува и денес, навистина, во застарени услови и во првобитната концепција, која не е секогаш доследна во однос на авторските или тематско-иконографските групирања на експонатите. Тоа особено се однесува на иконостасните целини, коишто целосно или делумно се пренесени во галерискиот простор. И покрај проблемите што ги има, оваа збирка на икони заслужува внимание поради мошне интересните и автентични иконографски и стилско-ликовни примероци.

Збирката содржи 111 икони од различен формат и 1 слика на платно.³ Изборот на иконите и ав-

тор на концепцијата на поставката е историчарот на уметноста Коста Балабанов во соработка со Музејот на тетовскиот крај - Тетово и Македонската православна црква, Полошко-кумановската епархија, Тетовското архијерејско намесништво. Коста Балабанов е и автор на каталогот на оваа поставка.⁴

Иконите потекнуваат од повеќе цркви во градот Тетово (Св. Никола, Св. Богородица, Св. Димитриј и Св. Кирил и Методиј) и од поширокиот тетовски регион (црквите и капелата на манастирот Лешок, црквата Св. Петка во с. Вратница, црквата Св. Богородица во с. Беловиште, црквата Св. Богородица во с. Јелошник, црквата Св. Теодор Тирон во с. Јанчиште, црквата Св. Мина во с. Волковија, црквата Св. Ѓорѓи во с. Волковија, црквата Св. Ѓорѓи во с. Отуње). Оваа збирка икони дава одличен увид во развојот на иконописот во Македонија низ целиот XIX и почетокот на XX век. Ја сочинуваат дела од познати/потпишани зографи и зографски работилници, како и од неколку неидентификувани автори. Само две икони од збирката датираат од крајот на XVIII век.

Најголемиот број зографи се домашни мајстори и потекнуваат главно од Велешкиот, Тетовскиот, Крушевскиот, Дебарскиот и Малореканскиот крај. Тоа се: *Јане Шишич* (1856) од Тетово (?), *Дичо Крстев зограф* (1855, 1860, 1861) и *Аврам Дичов* (1873) од Тресонче (Тресанче), *Михаил Ѓурчинов* од Галичник (1879), *Јосиф* и неговиот брат *Јаков Радев Мажовски* од Лазарополе (1866, 1884, 1896, 1897), *Константин Јаков (Бундовски)* од Галичник (1884, 1886), *Евгениј Поп Кузманов* од Галичник (1882, 1888), *Крсто* и *Константин Николиќ* и *Русалим Крстиќ* од Лазарополе, и најмладиот меѓу нив, *Димитриј Андонов Папра-*

¹ Црквата Св. Кирил и Методиј се наоѓа во стариот дел на градот Тетово, на локалитетот Два Бреста, и во однос на внатрешната просторна концепција - трикорабна диспозиција, со централна купола, три слободни апсиди од источната страна и галерија на кат во западниот дел, претставува еден од најубавите православни храмови во полошкиот регион. Особено импресионира со внатрешниот простор. Изградбата на црквата започнала во 1903 година, продолжила до 1918 и целосно била завршена и осветена на 12 јуни 1925 година.

² К. Балабанов, *Постојна галерија на икони во црквата Успение на Св. Богородица во Ново Село - Штип, Штип*, 1972; Истиот, *Галерија на икони* (второ издание), Штип 1988; Н. Панзов, *Галерија на икони, црква Св. Никола*, Штип 1991. Галеријата во Св. Никола во Штип денес е обновена концепциски и просторно.

³ Во состав на Збирката влегуваат уште 5 култни предмети работени во метал, како и 26 богослужбени книги со опкови, главно од руска провениенција, кои се смесени во 7 витрини.

⁴ К. Балабанов, *Галерија на икони во црквата Св. Кирил и Методиј Тетово*, Тетово 1990.



Сл. 1 Вознесение на св. Илија, црква Св. Богородица, с. Јелошник. Крај на XVIII век. Автор неидентификуван. Дим: 77 X 49 X 4 см.



Сл. 2 Св. Димитриј и тројца јерарси, параклис Св. Кирил и Методиј, Лешочки манастир, с. Лешок. XVIII век. Автор неидентификуван. Дим: 23 X 16 X 2,5 см.

дишки од Папрадиште (1927). Со дополнителната стилската анализа на повеќе икони од збирката, идентификувани се уште тројца автори, *Јереј Петар*, *Дамјан* од Крушево и *Анастас* од Крушево, кои не оставиле потписи врз своите дела.

Освен икони од домашни автори во Галеријата се изложени и икони од тројца зографи со руско потекло, *Николај Јосиф*, *Константин Апостолович* и *Георги Авраамович*, кои живееле и твореле во Ерусалим.

Само за мал број икони со мошне препознатлив иконографски концепт може да се претпостави дека е грчки импорт.

Најстарите икони во галеријата датираат од крајот на XVIII век.

Едната од нив е иконата *Вознесението на св. Илија*, (сл. 1) која претставува редок примерок на ликовен и литературен спој, мошне карактеристичен за ракописите. Врз композицијата е испишан опширен текст преземен од Акатистот на

св. Илија, пишуван на локален говор. Иконата најверојатно настанала во монашка работилница. Сликаството поседува елементи на наивизам со дводимензионален пристап, рудиментарен цртеж и употреба на живи и чисти бои.

Втората е мала по димензии иконата *Св. Димитриј на коњ*, кој го прободува бугарскиот цар Калојан, со тројца јереи во горниот дел (сл. 2), а која според стилските карактеристики најверојатно произлегла од некоја корчанска работилница.

Меѓу непотпишаните зографи е идентификуван **Јереј Петар**, на кого му се припишуваат три икони од црквата Св. Атанасиј во Лешочкиот манастир (сл. 3). Активноста на јереј Петар се следи во тетовскиот крај, како и во Скопје, каде што слика икони за црквата Св. Спас. Во ликовниот израз на овој плоден иконописец се забележува одредено влијание од руската уметност од крајот на XVIII и почетокот на XIX век.⁵ Корпулентни, но без волуминозност, фигурите се обликувани со нагласен врежан цртеж и светли тонови со скуден дија-

⁵ В. Поповска Коробар, *Икони од Музејот на Македонија*, Скопје 2004, 311-314.



Сл. 3 Богородица со Христос, црква Св. Атанасиј, Лешочки манастир, с. Лешок. Почеток на XIX век. Автор: се атрибуира на зограф јереј Петар. Дим: 99 X 56,5 x 2,5 см.



Сл. 4 Богородица со Христос, црква Св. Богородица, с. Јелошник. 1834 година. Автор неидентификуван. Дим: 67 X 47 X 2,5 см.



Сл. 5 Богородица со Христос, Лешочки манастир, с. Лешок. 1831 година. Автор Крсте Зограф од Велес. Дим: 56 X 40,5 X 3,5 см.

пазон на бои. На подоцнежната фаза на овој зограф би можеле да му се припишат уште две икони што потекнуваат од с. Јелошник, *Богородица со дете* од типот Одигитрија (сл. 4) и *Св. Јован Претеча Кефалофорос*, датирани во 1834 година и сликани во традиционална византиска иконографија. Дарителскиот текст испишан на иконата св. Јован Претеча на црковно-словенски јазик е значаен поради споменувањето на топонимот (Ј)Елошник.

Зограф Крсте од Велес е уште еден мошне плоден зограф од почетокот на XIX век, чија активност може да се следи од 1815 до 1835 година. Застапен е со иконата *Богородица со дете*, која потекнува од Лешочкиот манастир (сл. 5). Датирана е во 1831 год. според нејзиниот пандан, иконата Исус Христос Велик Архијереј, која се чува во збирката на икони во Музејот на Македонија, и на која зографот се потпишал. Покрај препознатливиот ликовен израз двете икони имаат исти димензии, исти рамки и иконографски детали, како



Сл. 6 Св. Јован Претеча, црква Св. Богородица, с. Беловиште. 1842 година. Автор Дамјан зограф од Крушево. Дим: 83 X 54 X 2,5 см.



Сл. 7 Св. Никола, црква Св. Петка, с. Вратница. Околу 1842 година. Автор Дамјан зограф од Крушево. Дим: 78 X 54 X 3 см.



Сл. 8 Крштевање Христово (Богојавление), црква Св. Петка, с. Вратница. 1856 година. Автор Јане Шишич. Дим: 38 X 28,5 X 3 см.

што се: стилизираниот барокизиран трон, дезенот на тапицирот од наслонот, златната заднина, сигнатурите испишани со бела боја, зрачните светлосни рефлексии околу ореолот и тн. Икони од овој тип од 30-тите години на XIX век има и во галериите на штипските цркви Св. Богородица и Св. Никола, како и во збирката икони во Музејот на Македонија.⁶

Со својот специфичен стилски израз се издвојува и зографот **Дамјан од Крушево**. Идентификуван е на три престолни икони од црквата во с. Беловиште (сл. 6) и на три престолни икони, царски двери и една деисисна икона од црквата во с. Вратница (сл. 7). Освен годината на сликањето 1842, којашто е запишана на иконата *Св. Димитриј*, тој не соопштува други податоци за себе. Овој зограф малку порано е откриен во околината на Скопје, во црквата Св. Петка во с. Побужје и во Побушкиот манастир Св. Богородица (каде што запишал дека е „зуграф и духовник“), потоа во манастирот Св. Архангели Кучевишки, во црквата Св. Спас во с. Кучевиште и во црквите Св. Никола во с. Љубанци и Св. Никола во с. Добри Дол.⁷

⁶ Истата, 319-320.

⁷ А. Серафимова, *Кучевишки манастир Свети Архангели*, Скопје 2005, 229, 230, 231, 297; В. Поповска Коробар, *нав. дело*, 325.



Сл. 9 Св. Наум, црква Св. Кирил и Методиј, Тетово. Околу 1853 година. Автор: се атрибуира на Анастас од Крушево. Дим: 25,5 X 20 X 2 см.

Изразитиот маниризам, строгата иконографска матрица и типолошката подобност, графицизмот и вкочанетоста во движењето, и потенцираната сериозност во очите постигната со кесести, набрчкани подочноци се стилските карактеристики што го прават препознатлив. Во испишувањето на натписите зографот подеднакво ги користи грчкиот и црковно-словенскиот јазик.

За зографот **Јане Шишич** се претпоставува дека е локален мајстор од тетовскиот регион чие име е потврдено на малата празнична икона *Крштевањето Христово*, сликана во 1856 година (сл. 8). Иконографијата е проследена со наивен цртеж, живи бои и изразит графицизам.

Познатиот крушевски зограф **Анастас** е идентификуван на две икони. На првата е претставен Св. Наум, големиот подвижник, чудотворен молитвеник и духовник, кој е насликан во великосхимничка облека без качулка на главата, со модел на црква/ротонда во левата рака (сл. 9). На втората икона е претставена *Богородица Гликофилуса* (Слаткољубива), со коњанички претстави на св. Ѓорѓи и св. Димитриј и допојасна фигура на св. Никола меѓу нив во долниот дел, датирана во 1853 година. Сигнатурите се пишуваат на грчки. Опусот на Анастас, кој е татко на Коста, Вангел и Никола, (исто така плодни зографи) е импозантен и се следи преку делата во манастирот Трескавец 1847, с. Ресави 1845-1847, с. Гарниково, 1847, с. Ума 1862-1863.⁸



Сл. 10 Св. Симеон Столпник, црква Св. Ѓорѓи, с. Волковија. Околу 1859 година. Автор: се атрибуира на Дичо зограф. Дим: 96 X 58 X 3 см.

Најзначаен дел на оваа збирка се иконите на **Димитар Крстев - Дичо од Тресонче**, зограф кој одбележа една епоха. Од неговиот импозантен опус, во поставката се изложени икони што потекнуваат од црквите во с. Волковија (сл. 12) и Тетово. Станува збор главно за престолни икони и за неколку икони од мал формат и царски двери, кои настанале меѓу 1855 - 1861 година. Делата се работени под силно влијание на италокритскиот манир со „барокни“ елементи прифатени како украс и еден вид реалистичко моделирање на инкарнатот на светителските ликови. Додека на почетокот е присутен графицизам со површинско третирање на облеката, кон крајот на четириесеттите години на XIX век творечката зрелост на Дичо ќе еволуира со впечатлив стилско-уметнички израз, со тонска моделирација и сложена технологија во примената на повеќе техники. Боите што ги користи се чисти, јаки, често комплементарни и секогаш контрастни, а тука е и обилното користење на златото. По углед на своите претходници и совре-

⁸ В. Поповска Коробар, *нав. дело*, 324-325.



Сл. 11 Св. Мина, црква Св. Мина, с. Волковија.
1855 година. Автор Дичо зограф од с. Тресонче.
Дим: 92 X 60 X 3 см.



Сл. 12 Св. Петар, црква Св. Мина, с. Волковија.
Околу 1855 година. Автор: се атрибуира на
Дичо зограф. Дим: 38 X 25,5 X 3 см.



Сл 13 Св. Софрониј, архангел Михаил и
св. Стефан Дечански, црква Св. Богородица,
Тетово. Околу 1860 година. Автор: се атрибуира
на Дичо зограф. Дим: 36 X 26,2 X 2 см.

меници, малите формати, како што се празничните икони, ги исполнувал со мноштво фигури, впечатлива архитектура и пејзаж во заднината. На иконите се забележува стилска хетерогеност во застапените елементи од повеќе уметнички епохи и стилови на Византија, маниризмот, барокот, дури и на реализмот.⁹ Иконата Св. Симеон Столпник (сл. 10) најверојатно настанала во време кога е сликана серијата икони за иконостасот на соборниот храм Света Троица во Врање (1859). Зографот се потпишал на иконите Архангел Михаил и Св. великомаченик Мина Египетски (сл. 11), датирана во 1855 година. Иконата Богородица со дете од типот Одигитрија (Патоводителка) во долниот дел е иконографски дополнета со уште четири светителски допојасја на св. Спиридон, св. Петка, св. Стилијан и св. Никола. Менолошката икона со тројца светители, Софрониј, патријарх Ерусалимски, Архангел Михаил и св. Стефан, крал

⁹ За Дичо Зограф в. А. Василиев, *Български възрожденски майстори, живописци, резабри, строители*, София 1965, 179-189; Д. Давидов, А. Давидов Темерински, С. Самарџић, *Иконе Саборне цркве у Врању, Димитар Крстевич Дичо - Зограф*, Београд 2001; Ц. Грозданов, *Уметноста и културата на XIX век во Западна Македонија*, Скопје 2004; С. Цветковски, *Живописот на Дичо зограф и Аврам Дичов*, Струга 2010.



Сл. 14 Исус Христос, црква Св. Богородица, с. Беловиште. Околу 1863 година. Автор неидентификуван. Дим: 82,5 X 54 X 2,5 см.

Дечански (сл. 13), говори за богатата сликарска ерудиција на овој исклучителен уметник.

Три престолни икони, дела на неидентификуван зограф, потекнуваат од иконостасот на црквата Св. Богородица во с. Беловиште, и не се сликани со ист квалитет. Забележана е само годината на нивното создавање, во 1863, врз ореолот на св. Никола. Се издвојува ликот на Исус Христос (сл. 14), кој изгледа е работен според предлошката на иконата Исус Христос од Бигорскиот манастир, од крајот на XVIII век.

Уште две икони од колекцијата заслужуваат внимание поради нивната тематско-иконографска и стилска вредност. Иконата *Богородица Умиление со дете* на нејзината десна рака е датирана во 1857 година (сл. 15). Од горната страна на Богородица се поставени допојасја на тројца јереи: Василиј, Јован Златоуст и Григориј, лево од неа е еден од најпопуларните српски светители, св. крал Стефан Дечански, чиј култ од династички светител преку нов мартир континуирано траел низ целиот XIX век, десно е св. Трифун, кој, исто така, се поврзува со династијата Немањик, додека долу се допојасјата на светителките Варвара, Параскева и Екатерина.



Сл. 15 Богородица со Христос и светители, црква Св. Кирил и Методиј, Тетово. 1857 година. Автор неидентификуван. Дим: 54,5 X 37 X 2 см.



Сл. 16 Св. Ѓорѓи и св. Алимпиј Столпник, црква Св. Никола, Тетово. 1863 година. Автор неидентификуван. Дим: 35,5 X 27 X 2,5 см.



Сл. 17 Обрѣзание Христово, црква Св. Петка, с. Вратница. 1866 година. Автор Јосиф Радев Мажовски од Лазарополе. Дим: 37 X 29,5 X 3,5 см.



Сл. 18 Благоушѣненіе, црква Св. Петка, с. Вратница. 1866 година. Автор Јосиф Радев Мажовски од Лазарополе. Дим: 37,5 X 27 X 2,5 см



Сл. 19 Богородица Умилителна, црква Св. Богородица, Тетово. XIX век. Автор неидентификуван. Дим: 41,8 X 27,3 X 2 см.

Иконата Св. великомаченик Ѓорѓи и Алимпиј Столник (сл. 16) е датирана во 1863 година и претставува навидум невообичаен идејно-тематски склоп, чие поврзување има оправданост во заедничкото прославување на двајцата светители на 26 ноември/9 декември (со св. Стилијан).

Јосиф Радев Мажовски од Лазарополе (1830-1910) е автор на четири икони од мал формат (сл. 17-18), кои потекнуваат од празничниот ред на иконостасот од црквата во с. Вратница. Зографот се потпишал на иконата Благоушѣненіе. Јосиф потекнува од семејство во кое татко му Радул Кузманов Мажовски и браќата Јаков и Исаја се занимавале со зографство. Делата на Јосиф не поседуваат уметнички квалитети, но занаетчиски се поткрепени со добро познавање на технологијата и иконографијата преземени најверојатно од ерминиите што ги користел Дичо зограф.¹⁰

Омилената тема на зографите од XIX век била Богородица од типот Одигитрија, со епитет Елеуса, често во придружба на други светители. Така, на иконата од Тетово, *Богородица Всецарица Небес-*

¹⁰ А. Василиев, нав. дело, 243; Ј. Чокревска-Филип, *Зографите Радеви Мажовски од Лазарополе*, МАНУ Прилози, XL, 1 (Скопје 2009), 119-141; Истата, *Зографите Радеви Мажовски од Лазарополе* *Стилско-ликовни и иконографски одлики*, МАНУ Прилози, XL, 2, Скопје 2009, 99-120.



Сл. 20 Богородица со Христос, црква Св. Никола, Тетово. Осма деценија на XIX век. Автор: се атрибуира на Николај Јосиф. Дим: 49 X 35,6 X 2,5 см.



Сл. 21 Богородица со Христос и други светители, црква Св. Богородица, Тетово. 1873 година. Автор Аврам Дичов од с. Тресонче. Дим: 41,5 X 32 X 3 см.

на е насликана како ја крунисуваат архангелите Михаил и Гаврил, лево и десно се св. Никола и св. Јован Пртеча во став на моление, а во фризот во долниот дел на иконата се насликани допојасја на св. Георги, св. Константин и Елена и св. Димитриј. Сигнатурите се пишуваат на грчки јазик. Иконата *Богородица Одигитрија*, со епитет Умилителна од Тетово (сл. 19), има традиционална иконографија на која се забележува еден карактеристичен детаљ - развиен свиток во skutot на малиот Христос, посебно користен од познатите самоковски зографи (Самоков, Бугарија).

На иконата *Богородица „Несвенлива роза“* (сл. 20), чиј автор е руски зограф, кој работи во ерусалимска работилница, допојасната Богородица е насликана како царица, а Христос дете во цел раст, облечен во царски дивитисион со сфера во десната и жезол во левата рака. Оваа иконографска предлошка ќе биде мошне омилена кај современите. На иконата *Богородица Одигитрија*, со епитет Елеуса, која е веројатно грчки импорт, освен крунисувањето на Богородица од архангелите Михаил и Гаврил, се насликани уште св. Василиј од левата и св. Јован Крстител Кефалофорос од десната страна. Долните агли се исполнети со коњанички фигури на св. Ѓорѓи, кој ја убива ламјата и на св. Димитриј, кој го прободува кралот Калојан, а меѓу нив е насликана стоечка фигура на св. Елефтериј, епископ на Илирик. Сигнатури-

те се пишуваат на грчки јазик. Во групаата икони на *Богородица со дете* е вклучено и едно потпишано и датирано дело на **Аврам Дичов** на кое се насликани апостолите Петар и Павле лево и десно од Богородица, а во долните агли св. Ѓорѓи и св. Никола (сл. 21).

Четири икони со мал формат од црквата на Богородица во Лешочкиот манастир (сл. 22) немаат потпис на авторот, но со сигурност се атрибуираат на **Михаил Ѓурчинов, зограф од Галичник**. Михаил е автор на помладото сидно сликарство и на иконите од оваа црква, каде што го потврдил авторството со потпис и со годината на изработка, во 1879.¹¹ Изградениот стил и познавањето на иконографијата и сликарската постапка се на завидно ниво и лесно препознатливи. Доследен е и во испишувањето на црковно-словенските натписи.

Од познатите имиња на зографи што потекнуваат од Галичкик свое место има и **Константин Јаков (Бундовски)**, потпишан дури на две икони на специфичен начин („...рѢк:К:Ѧк:Ѡ.Г.“). Иконата *Апостол Тома* е композициски осмислена со центриран медалјон во кој е сместена полуфигурата

¹¹ А. Василиев, нав. дело, 225; П. Миљковиќ Пепек, *Преглед на црковните споменици во тетовската област од XI до XIX век*, Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, Том III, Скопје 1980, 473-475.



Сл. 22 Исус Христос, црква Св. Богородица, Лешочки манастир, с. Лешок. Околу 1879 година. Автор: се атрибуира на Михаил Ѓурчинов од Галичник. Дим: 23 X 18 X 2,5 см.



Сл. 23 Крштевање Христово, црква Св. Никола, Тетово. 1884 година. Автор Константин Јаков од Галичник. Дим: 46,2 X 33,5 X 3 см.



Сл. 24 Св. Илија, параклис Св. Кирил и Методиј, Лешочки манастир, с. Лешок. 1887 година. Автор Зограф Евгенија Поп Кузманов од Галичник. Дим: 29 X 25,5 X 2 см.

на апостолот, содржајно збогатен со претстава на Света Троица над него и со четири сцени од неговиот живот во долниот фриз: 1. Св. Тома прима (сребро) и злато од индискиот (цар) Гундафор. 2. Св. Тома им го разделува златото и среброто на сиромашните. 3. Св. Тома го затвораат во зандана. 4. Св. Тома ги крштева царот и неговиот брат. Приложничката порака со потписот (иницијалите) на зографот гласи: „Оваа икона ја приложи православниот еснаф мајсторски и дограмациски: за душевно им и телесно здравје, година 1886, месец февруари 14. Од раката на К(онстантин) Јак(ов) од Г(аличник)“. На малата икона *Крштевање* (сл. 23), лапидарниот натпис **Р8:К:АКОВ: Ѓ ГАЛИЧНИК** е дополнет со годината 1884.

На уште еден галичанец по име **Евгениј Поп Кузманов** може да се следи зографската активност во црквите во западниот дел на Македонија.¹² Двете негови потпишани дела, *Св. Илија* од 1887 година (сл. 24) и *Раѓањето на св. Јован Претеча* од 1888 година се работени под силно влијание на Дичо и неговите современици. Во сликарската постапка користи злато, а во натписите црковно-словенски јазик.

Во Галеријата се изложени повеќе икони што потекнуваат од Ерусалим. Биле донесени за те-

¹² А. Василиев, *нав. дело*, 228-229.



Сл. 25 Успение на Богородица, црква Св. Никола, Тетово. 1879 година Автор: се атрибуира на Константин Апостолович од Ерусалим. Дим: 46,5 X 85 X 2 см. Иконата е подарок на црквата од Димитри Атанас од Света Гора.

товските цркви Св. Никола и Св. Богородица од поклонниците што се враќале од посета на Светиот Гроб. Нивните имиња често се споменуваат во дарителските натписи. Станува збор за петнаесет

икони создадени во периодот од 1877 до 1886 година. Некои од нив се потпишани од авторите **Николај Јосиф, Константин Апостолович** и **Георги Авраамович**, зографи со руско потекло,



Сл. 26 Богородица со Христос, црква Св. Никола, Тетово. 1885 година. Автор Константин Апостолович од Ерусалим. Дим: 105,3 X 73 X 3,4 см.



Сл. 27 Исус Христос, црква Св. Никола, Тетово. 1886 година. Автор Константин Апостолович од Ерусалим. Дим: 99,6 X 76, X 3 см.



Сл. 28 Вознесение на св. Илија, црква
Св. Никола, Тетово. XIX век. Автор
неидентификуван. Дим: 66,6 X 49,5 X 2 см.



Сл. 29 Св. Трифун, црква Св. Никола, Тетово.
1893 година. Автор неидентификуван.
Дим: 48,5 X 32,2 X 3 см.

кои најверојатно работеле во иста иконописна работилница. Иконите се препознаваат по типична иконографија и добрата занаетчиска изработка, сликани на златна заднина со врежана квадратна мрежа од цветен мотив на камилица, застапена на повеќето од нив. Успението на Богородица (сл. 25) од таа група икони има необичен правоаголен формат и сведена иконографија без присуство на апостолите. Кусиот приложнички текст гласи: „Димитри Ата(насов) поклоник на Светиот Гроб 1879“. На престолната икона *Богородица Иверска* (сл. 26) или *Портаитиса*, наречена и *Чудотворка* (чиј прототип од X век се чува во рускиот манастир Ивиرون на Света Гора), се забележува лузна на десниот образ од која капе крв, иконографски детаљ кој е врзан со вистински настан. На долниот раб е запишан кус дарителски текст: „Подарува раб божји Михаил, син на Те(одор), 1885“. Нејзиниот пандан, иконата на *Исус Христос* (сл. 27), има поопширен дарителски натпис: „Оваа икона е насликана во светиот град Ерусалим: уметници - Константин Апостолович и Георги Авраамович, 1886. Поклоник Серафим Мило Станчевич“. Се претпоставува дека од иста работилница со руско потекло произлегле и иконите *Успението на Богородица* и *Вознесението на св. Илија* (сл. 28) на што укажува сликарската постапка во обликувањето на диплите со лазурни бои и начинот на сликањето на ликовите.

Во XIX век е мошне присутна техниката на асист (assist) во оформувањето на златни флорални мотиви врз облеката, застапена на иконите *Св. Трифун* (сл. 29) и *Св. Спиридон*, што ја поткрепува претпоставката за нивното можно потекло од иста работилница.

Јаков Р. Мажовски од Лазарополе (1835-1920) е застапен со најголем број икони, кои потекнуваат од иконостасот на црквата Св. Теодор Тирон во с. Јанчиште (сл. 30), Лешок и Вратница. Јаков е брат на Јосиф и Исаија од познатото лазарополско зографско семејство.¹³ Иконите се сликани во 1897 година и на нив се забележува опаѓање на уметничките квалитети, поради што претставуваат интересен ликовен материјал за следење на развојот на сликарските тенденции во црковната уметност во Македонија.

Кај последните иконописци од крајот на XIX и првите децении на XX век се јавува замор и шаблонизирање на ликовите, што добро се забележува на групата икони што произлегле од една лазарополска работилница. Автори на иконите се **Крсто и Константин Николиќ и Русалим Крстиќ од Лазарополе**, чии имиња се врежани на долната бордура од иконата *Исус Христос* (сл.

¹³ А. Василиев, *нав. дело*, 243; Ј. Чокревска-Филип, *нав. дело*.



Сл. 30 Богородица со Христос, црква Св. Теодор Тирон, с. Јанчиште. 1896 година. Автор Јаков Радев Мажовски од Лазарополе. Дим: 73,5 X 49 X 2 см.



Сл. 31 Исус Христос, црква Св. Никола, Тетово. 1904 година. Автори: Крсто и Константин Николиќ и Русалим Крстиќ од Лазарополе. Дим: 70,5 X 47,5 X 2 см.



Сл. 32 Портрет на игуменот на Лешочкиот манастир, Езекил, Лешочки манастир, с. Лешок. 1927 година Автор Димитар Андонов Папрадишки од с. Папрадиште, Велешко. Платно, темпера. Дим: 77,5 X 55,5 см.

31). Под превезот на традиционализмот се забележува суво и безживотно сликарство. Оваа интересна колекција на икони ја заокружуваат дела на еден од најзначајните сликарски имиња во македонската уметност, **Димитрија Андонов Папрадишки** (1859-1954). Кон крајот на XIX век Д. А. Папрадишки направи историски пресврт во ликовната уметност, поврзувајќи ги последните импулси од религиозното сликарство со првите никулци на профаната уметност. Овој плоден сликар, кој е роден во велешкото село Папрадиште, во 1884/85 година заврши Уметничка иконографска школа во Киев. Со неговата појава почнува процесот на бавно запоставување на естетиката на традиционалното византиско и поствизантиско сликарство и „европеизирање“ на црковната уметност во сè уште конзервативните црковни средини. Реалистичкиот *портрет на игуменот Езекил* (сл. 32) настанал како резултат на визуелното искуство на уметникот и фотографијата, како работна предлошка. Со исти стилско-ликовни разбирања е сликана и иконата *Св. Јоаким Осоговски* (сл. 109).¹⁴

Меѓу делата на неидентификувани зографи од првата половина на XIX век во поставката се наоѓа и еден диптих со претставите *Распение Христово* на едната и *Воскресение Христово* на другата



Сл. 33 Распение Христово и Воскресение Христово (диптих), црква Св. Атанасиј, Лешочки манастир, с. Лешок. 1847 година. Автор неидентификуван.

икона (сл.33). Дрвените носачи на иконите, кои се мали по димензија и обработени со ковчежец, се поврзани со две метални алки. Диптисите имале портативна богослужбена улога. Композициите се сликани на златна заднина, а годината на изработката, 1847, е запишана на Распетието. Натписите се црковно-словенски.

* * *

Веќе подолго време на збирката не е посветувана стручна грижа, не само во однос на обезбедувањето елементарни микроклиматски услови за изложените експонати, туку и во однос на нивниот конзерваторско-реставраторски третман. Се наметнува потребата и од нова концепција на поставката.

¹⁴ А. Василиев, нав. дело, 206-208; А. Николовски, *Македонски зографи од крајот на XIX и почетокот на XX век*, Андонов, Зографски, Вангеловиќ, Скопје 1984.

* Автор на фотографиите е Гоце ЕФТИМОВ.

Mirjana M. MAŠNIĆ

THE ICON GALLERY IN THE CHURCH OF STS. CYRIL AND METHODIUS IN TETOVO

Summary

The paper refers to forgotten collection of icons mounted two decades ago in the church of Sts. Cyril and Methodius in Tetovo. The author of the concept was the art historian Kosta Balabanov. The Icon Gallery gives valuable data for the painting heritage created by local artists from the end of the 18th century, during the entire 19th century, and the beginning of the 20th century. Of significant value is the collection of icons paintings identifying the names of the painters who followed the development of icon painting to newer times. These are the authors: *Jane Shishich* (1856), *Dicho Krstev zograf* (1855, 1860, 1861) and *Avram Dichov* (1873) from Tresonche (Tresanche), *Mihail Gjurchinov* from Galichnik (18700), *Josif* and his brother *Jakov Radev Mazhovski* from Lazarople (1866, 1884, 1896, 1897), *Konstantin Jakov (Bundovski)* from Galichnik (1884, 1886), *Evgenij Pop Kuzmanov* from Galichnik (1882, 1888), *Krsto and Kon-*

stantin Nikolich and *Rusalim Krstich* from Lazarople, and the youngest among them *Dimitrij Andonov Papradishki* from Papradishte (1927). Three more painters were identified by in-depth style analysis of icons that had no signatures these are *Jerej (priest) Petar*, *Damjan* from Krushevo, and *Anastas* from Krushevo. Along side the local artists three more authors of Russian descent are exhibited, *Nikolaj Josif*, *Konstantin Apostolovich* and *Georgi Avramovich* who worked and lived in Jerusalem.

The collection also treasures five cult objects made in metal, 26 gospels with metal revetments originating from Russia which are exhibited in seven showcases. This collection for a long period of time has not obtained professional care, not only in safety and elementary microclimatic condition, but also in the conservation-restoration treatment. Furthermore, the collection needs a new concept of the exhibition.

